

ВІДКРИВАЮЧИ НЕОЗОРІЙ СВІТ РІДНОГО СЛОВА

Рец. на кн. : Загнітко А. П. „Подих рідного слова” : монографія
(Донецьк : ДонНУ, 2014. – 236 с.)

В останні десятиліття помітно зросла увага українських лінгвістів до теоретичного осмислення мови в нерозривному зв'язку з трансцендентним буттям людини, і ширше – нації. Поле формування теоретичних засад щодо вияву духовної феноменології національної мови, розуміння її як глибинно-символічного, духовного, синергетичного, теоантропокосмічного явища успішно заповнюється різноаспектними публікаціями. Серед напрацювань цього плану достатньо назвати хоч би такі вітчизняні монографічні видання, що за часів незалежності вийшли у світ у різних регіонах України: *Вихованець І.* Таїна слова (Київ : Рад. шк., 1990), *Іванишин В., Радевич-Винницький Я.* Мова і нація (Дрогобич : Відродження, 1994), *Федик О.* Мова як духовний адекват світу (дійсності) (Львів : Месіонер, 2000), *Кісь Р.* Мова, думка і культурна реальність (від Олександра Потебні до гіпотези мовного релятивізму) (Львів : Літопис, 2002), *Ткаченко О.* Мова і національність (Спроба сучасного синтезу) (Київ : Грамота, 2006), *Бацевич Ф.* Духовна синергетика рідної мови : лінгвофілософські нариси (Київ : Академія, 2009) та ін.

Монографія „Подих рідного слова” (Донецьк : ДонНУ, 2014. – У подальшому викладі, цитуючи рецензовану працю, у дужках указуємо відповідні сторінки.) доктора філологічних наук, професора, член-кореспондента НАН України **Анатолія Панасовича Загнітка**, з ім'ям якого пов'язана розбудова функційносемантичного напрямку досліджень в українському мовознавстві, становить антологію його напрацювань у галузі дослідження українського рідного слова, що, „попри терни і заборони, нищення і витіснення з ества власного народу, зберегло власну силу, власний дух, власну самодостатність, власний потенціал націєтворення і побудови держави, неповторність звучання в європейському та світовому мовно-цивілізаційному просторі” [Вступ. У слові рідності мить, с. 5–6]. Такі виміри для українського державного слова завжди поставали вершинно значущими і водночас знаковими.

Побачило світ самобутнє, цілісне дослідження про мову не як про звичну лексико-гра-

матичну чи комунікативну систему, а як „систему світовідчуття і світотворення”, „вияв сили духу особистості й народу”, „подвижницьку силу, що спроможна уберегти народ від руйнації, зберегти його внутрішню єдність і самоусвідомлення власного статусу на цивілізованій мапі світового співтовариства”. Рецензована праця заповнила порожню нішу студій, народжених у новітній науковій парадигмі – на стикові мовознавства, літературознавства, психології, філософії. Такий синтез уможливив проникнути в глибину мовної природи з її чотиривимірним спрямуванням: людини до Бога, людини до людини, людини до дійсності, людини до самої себе. Лейтмотив монографії – цілісна гармонія слова як доміанти симетрії духу народу та його внутрішнього самобуття. „Мова – це той організм, у якому легко простежувані і система цінностей народу (аксіологічний рівень), і життєві настанови та поведінкові стереотипи (мотиваційно-прагматичний рівень), і знання про світ (когнітивний рівень), і національні особливості (вербально-семантичний рівень), й емоційно-експресивна специфіка (емотивний рівень) та багато-багато іншого” [с. 223]. Отже, функційна природа мови, за А. П. Загнітком, виростає з антропо- й націєцентричних надбань, у площині яких і розглянуто провідні функції мови.

Праця структурована на вступ, три розділи, післяслово, а також містить список літератури, предметний та іменний покажчики. В основному викладі автор монографічного дослідження приділяє увагу не лише найактуальнішим питанням мовної політики, історії рідного слова, проблемам двомовності й „мовної війни”, а й досліджує життя і творчий шлях найвизначніших постатей української літератури, зокрема митців Донбасу.

Перший розділ книги – „Боротьба за життя або мова сьогодні” – віддзеркалює життєву та наукову позиції мовознавця, який понад 30 років боронив усе державне на просторах Донеччини для утвердження українського слова „через серце і душу, з усвідомлення його суголосності Духу, який, власне, і визначає особливості людського прагнення у відстоюванні позиції рідного слова та зміцнення його в усіх виявах у загальнодержавному та загальнонаціональному просторі” [с. 6]. У цій структурній частині монографії

вміщено художньо-публіцистичні роботи та наукові розвідки А.П. Загнітка різних років з питань розбудови та поступу рідної мови, „що наповнює серце і вимаєструє дух” [там само]. Автор акцентує увагу на нерозривному зв'язку національної мови з державою і народом-носієм; висвітлює основні етапи становлення української мови як державної, знакової, поліфункційної; аналізує явище двомовності й „регіональності” 18 мов на теренах України; окреслює проблеми мовофобії, конкурентності мов, мовного маніпулювання, мовної духовності сучасного покоління; випрацьовує мовну стратегію в сучасному просторі Української Держави тощо. Провідна ідея, що поєднує чотирнадцять підрозділів, така: „Мова становить дух народу, а дух народу – це його мова. Втрата мови народом – це і втрата ним народного духу, розмивання самоідентифікації народу, знищення його пам'яті. Українська мова об'єднує всі землі Держави в єдине ціле, а різні етнічні групи, народності, представники різних національностей знаходять взаєморозуміння завдяки силовому полю державної мови” [с. 8].

Другий розділ „3 письменницького цеху (золоте слово Донеччини)” присвячено мовно-критичному й публіцистично-літературному аналізу творчості прозаїків і поетів донецького краю, які увічнили свої імена в історії вітчизняної літератури. У формі нарисів, етюдів і замальовок А.П. Загнітко досліджує творчий доробок І. Дзюби, П. Байдебури, О. Ковальчука, Ю. Доценка, Гр. Бойка, В. Стуса та інших митців „Української Атлантиди Донеччини” – мовно-культурного та літературно-мистецького материка, поза повноцінним виявом якого Донеччина втрачає свою своєрідність [с. 139]. Дослідник акцентує письменницькі настанови на природний погляд до істинного звучання слова, насичення його всім тим, що робить слово в поезії „м'язовим” нервом, дотик до якого сповнює читача почуттєвим багатством.

Заслуговує поцінування думка Анатолія Загнітка про багатозаровість Української Атлантиди Донеччини [с. 139–140], що охоплює у своїх вимірах: 1) українськомовний простір

донецько-степових земель (український говірковий масив); 2) літературно-мистецькі напрацювання, до яких належить ціла когорта письменників і самої Донеччини (Павло Байдебура, Іван Білий, Петро Бондарчук, Григорій Кривда, Євген Летюк та ін.), і тих, хто, народившись у цих краях, не забував про свої витоки – Володимир Сосюра, Василь Стус, Грицько Бойко, Леонід Талалай та ін.; 3) фольклорно-естетичні надбання краю; 4) неповторність того, що пов'язано в Донецькому краї з Українським козацтвом (пор. промовисті найменування *Волноваха*, *Домаха* тощо); 5) глибинна тисячолітня пам'ять історичних битв руських воїнів із половецькими нападниками (а з огляду на сьогоднішнє – і героїчна боротьба патріотів за соборність і незалежність України – *О.К.*).

Третій розділ рецензованої роботи – „Світ української мови” – містить „творчий” складник діяльності автора. У цій частині роботи пропонувано низку сценаріїв літературних вечорів, проведених А.П. Загнітком, викладено роздуми автора щодо актуального стану рідного слова.

Монографія „Подих рідного слова” – своєрідний передувілейний підсумок творчості Анатолія Панасовича, автора понад 700 наукових праць, презентація його вміння працювати зі Словом натхненно й виважено, переконливо і мудро, результатом чого постають нові та нові книги, актуальність яких незаперечна, а публіцистична гострота просто вражає.

Мовний, літературний і „публіцистичний” компоненти роботи, що їх уміло поєднує А.П. Загнітко в цілісну структуру, робить монографію цінною для широкого кола читачів, у тому числі науковців, учителів, студентів і аспірантів, які мають змогу відкрити неозорий світ та глибинний смисл, уміщений самим науковцем, відчути ту силу авторського духу, що втілений у словесно довершених образах. Не втомлюючись, ми маємо наповнювати щораз новим підтвердженням висновку автора: „Мовою треба жити і мовою треба вмивати душу щодень..., бо в іншому разі замулюються її джерела, міліють словесні ріки і гасне природна стихія”.